

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-18>

УДК 373.2:305-055.1/3

Мельниченко О.В., Попель Н.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Стаття є постановкою питання про стан вивченості однієї з найцікавіших, але найменш освітлених областей дошкільної освіти – гендерного виховання дітей дошкільного віку. Досліджено теоретичні питання сутності методичних засад гендерного виховання дітей дошкільного віку, актуальність та необхідність гендерного виховання, починаючи з дошкільного дитинства. Розкривається роль гендерного виховання в дошкільній педагогіці та освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Визначено сутність гендерного виховання в дошкільній педагогіці та корекції особистості дошкільного віку. Доведено, що актуальність гендерного виховання обумовлюється тим, що сьогодні Україна перебуває на шляху входження до системи європейських держав. Даний процес вимагає не тільки перебудови економіки країни чи практики міжнародних стосунків, а і змін у системі освіти та навчання.

Ключові слова: виховання особистості, заклад дошкільної освіти, корекція особистості, гендерне виховання, гендер, стать.

Melnychenko Olha, Popiel Natalia

Kyiv Borys Grinchenko University

METHODICAL BASES OF GENDER EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Summary. The article is the question of the state of knowledge one of the most interesting, but least covered areas of preschool education – gender education. The state of knowledge one of the most interesting, but least covered areas of preschool education – gender education of children of preschool age. Theoretical questions of essence of methodical bases of gender education of children of preschool age, relevance and need of gender education, since preschool childhood are investigated. The role of gender education in preschool pedagogy and educational process of pre-school education is revealed. The essence of gender education in preschool pedagogy and correction of personality of preschool age is defined. It is proved that the relevance of gender education is due to the fact that today Ukraine is on the way to joining the system of European States. This process requires not only the restructuring of the country's economy or the practice of international relations, but also changes in the system of education and training. The role of gender education in preschool pedagogy and educational process of pre-school education is revealed. The essence of gender education in preschool pedagogy and correction of personality of preschool age is defined. First of all, these changes should contribute to the formation of a qualitatively new worldview and adequate perception of oneself as a harmoniously and comprehensively developed personality. The first step in achieving this goal is the updated pre-school education, the introduction of a modern pedagogical practice of a personality-oriented approach. One of the components of this process is the formation of preschool children's sexual identity and gender-role standards of behavior. It is impossible to implement a personality-oriented model of education, which is based on a differentiated approach to the growing personality, without taking into account the individual characteristics of preschool children, due to their belonging to a certain sex.

Keywords: education of personality, institutions of preschool education, correction of personality, gender education, gender, sex.

Постановка проблеми. В умовах сучасної глобалізації та інтеграції, розповсюдження інформації завдяки новітнім технологіям змінюються цілі та завдання сучасної освіти. В інформаційному суспільстві поступово на зміну традиційній системі навчання приходить особистісно-орієнтована, а традиційні методи замінюються інноваційними, що передбачають зміщення акцентів у навчальній діяльності, її спрямування на інтелектуальний розвиток дітей за рахунок зменшення долі репродуктивної діяльності; використання завдань для перевірки різних видів діяльності дошкільників, збільшення кількості завдань для пояснення навколишнього світу тощо.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначила, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості.

Актуальність гендерного виховання обумовлюється тим, що сьогодні Україна перебуває на

шляху входження до системи європейських держав. Даний процес вимагає не тільки перебудови економіки країни чи практики міжнародних стосунків, а і змін у системі освіти та навчання. Насамперед ці зміни повинні сприяти формуванню якісно нового світобачення і адекватного сприйняття себе, як гармонійно і різнобічно розвиненої особистості. Першою сходинкою у досягненні даної мети є оновлена дошкільна освіта, упровадження у сучасну педагогічну практику особистісно орієнтованого підходу. Адже дошкільний вік, за висловом О.М. Леонтєва, є періодом первинного фактичного становлення особистості. Однією із складових цього процесу є формування у дітей дошкільного віку статевої свідомості та статево-рольових стандартів поведінки. Реалізувати особистісно орієнтовану модель виховання, в основі якої лежить диференційований підхід до зростаючої особистості, неможливо без врахування індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку, зумовлених їхньою належніс-

тю до певної статі. На важливість даної проблеми вказують сучасні нормативні документи з питань організації дошкільної освіти. До них належать і державний стандарт – Базовий компонент дошкільної освіти України та програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У Базовому компоненті дошкільної освіти України зазначено, що на кінець періоду дошкільного дитинства діти мають володіти «елементарними уявленнями про статеву належність; орієнтуватися в ознаках своєї статевої належності; з повагою ставитися до представників своєї та протилежної статі».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових джерел свідчить про те, що означена проблема є предметом дослідження багатьох учених. У своїх дослідженнях завдання виховання та освіти з огляду на гендерну проблематику визначали Т. Говорун, О. Кікінежді, Л. Татарнікова, Н. Чухим. Понятійний апарат гендерного виховання представлено у наукових працях С. Вихор, Е. Гідденс, В. Кравець, А. Мудрик, Р. Столлер, Л. Штильової та ін.

Проблемою гендерної вихованості цікавилися не лише сучасні дослідники, а й видатні педагоги минулого, однак цілісного дослідження здійснено не було.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення питання слід почати з розкриття змісту теоретичних положень найважливіших концепцій дошкільного віку. Це дозволить окреслити коло питань, які безпосередньо стосуються цього віку, його симптоматику, побачити стабільне і історично мінливе в психології дошкільника, розрізнити феномен і його інтерпретацію в різних наукових концепціях, краще усвідомити підхід до проблем гендерного виховання дітей дошкільного віку та надати рекомендації щодо корекції розвитку особистості дошкільника.

Мета статті. Головною метою статті є теоретичний аналіз змісту найважливіших концепцій гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні педагогічні технології спрямовані на реалізацію Базового компоненту дошкільної освіти. Основним завданням педагогів ЗДО – вибрати методи та форми організації роботи з дітьми, технології, оптимально відповідні поставленій меті розвитку особистості. Принципово важливою стороною в педагогічних технологіях є позиція дитини у освітньому процесі, ставлення до дитини з боку дорослих. Дорослий у спілкуванні з дітьми дотримується положення: «Не поруч, не над, а разом!» Його мета – сприяти становленню дитини як особистості.

В сучасній науковій літературі останніх років проблема гендерного виховання дітей набула певної актуальності. Серед причин, що пояснюють цей феномен, можна відзначити наступне:

- уніфікація статей, фемінізація чоловіків і маскулінізація жінок;
- притуплення почуття гендерної приналежності;
- зростання неадекватних форм поведінки серед молоді;
- зростання проблем, пов'язаних із самотністю та нестабільністю подружніх відносин.

Актуальність гендерного виховання обумовлюється також і тим, що вітчизняна педагогіка в основному орієнтується насамперед на психологічні і вікові особливості дитини, хоча багато педагогів вже почали враховувати різницю психофізіологічних особливостей, інтелектуальних здібностей і способах сприйняття, потреб і соціальної поведінці дітей різної статі. Слід відзначити, що сьогодні система дошкільного виховання сильно фемінізована, та й вдома значна частина дітей зростає в неповних сім'ях. Така ситуація має дуже негативний вплив, особливо для хлопчиків.

Однак саме в дошкільний період відбувається визначення і прийняття гендерної ролі. У віці 2-3 років діти починають усвідомлювати свою стать і ідентифікують себе. В період від 4 до 7 років виробляється гендерна стійкість. Малюкам стає ясно, що гендер – явище постійне, що з хлопчиків виростають чоловіки, а з дівчаток – жінки. Приходить розуміння, що приналежність до тієї чи іншої статі не змінюється в залежності від особистих побажань дитини або ситуації [3, с. 2].

Враховуючи вищевикладене, можна визначити, що диференційований підхід до навчання дівчаток і хлопчиків пов'язаний з такими особливостями:

1. *Відмінності в роботі і структурі головного мозку.*

Мозок хлопчиків і дівчаток розвивається в різні терміни, в різній послідовності і навіть в різному темпі. У дівчаток раніше формується ліва півкуля мозку, яка відповідальна за раціонально-логічне мислення і мовлення. У хлопчиків ліва півкуля мозку розвивається повільніше, тому образно-чуттєва сфера домінує до певного віку.

2. *Різний темперамент.*

Хлопчикам властивий більш мінливий настрій, їх складніше заспокоїти. Дівчата, як правило, емоційно більш стабільні. Хлопчикам властива рухливість, вони ростуть більш витривалими, проявляють негативні емоції яскравіше. Дівчатка більш чутливі до емоційного стану оточуючих, мова з'являється раніше.

Хлопчики люблять спільні ігри, при цьому люблять змагатися між собою і влаштовувати бійки. Дівчаткам властива, особливо після періоду 2 років, гра в невеликих групах, для них важлива інтимність обстановки, відчуження, співпраця.

Гендерне виховання проявляється у дитячому садочку як в освітньому процесі, так і в ігровій діяльності.

Освітній процес. У процесі навчання важливо враховувати, що дівчатка і хлопчики сприймають інформацію по-різному. Якщо для дівчаток важливо слухове сприйняття, то для хлопчиків краще використовувати візуальні засоби, засновані на зоровому сприйнятті.

Заняття з образотворчої діяльності слід проводити таким чином, щоб кожна дитина, незалежно від статі, змогла висловити те, що їй емоційно значуще або цікаво. Під час навчання на заняттях ліпленням, аплікацією або малюванням слід пам'ятати, що рухи кисті руки у хлопчиків під час свого розвитку відстають від кисті дівчаток на 1,5 року [3, с. 3].

Оцінюючи результати діяльності дітей та їх поведінки, слід пам'ятати, що дівчаткам важлива інтонація і форма її оцінки. Позитивна оцінка в присутності інших дітей або батьків дуже значима для дівчаток. При цьому для хлопчиків важлива оцінка того, що він досяг результату. Кожен новий навик або результат, який вдалося отримати хлопчикові, позитивно впливає на його особистісне зростання, дозволяє пишатися самим собою і намагатися досягти нових цілей. Однак саме хлопчикам властиво при досягненні певного результату вдосконалювати це вміння, що призводить до малювання або конструювання одного і того ж. Це вимагає розуміння з боку педагога.

Грова діяльність. Педагогами та вихователями помічено, що стилі і зміст ігор у хлопчиків і у дівчаток відрізняються один від одного. Для хлопчиків властиві рухливі, веселі ігри, для дівчаток – більш тихі, на сімейно-побутові теми. Для вихователів ближче другий тип ігор, так як він не пов'язаний з ймовірністю підвищеного травматизму і шуму. В результаті майбутні чоловіки втрачають навички істинно хлоп'ячих ігор, і це має негативний вплив на їх розвиток як особистості.

Вихователю дуже важливо так організувати ігрову діяльність дітей, щоб діти в процесі спільних ігор мали б можливість діяти спільно, згідно з гендерними особливостями. При цьому хлопчики беруть на себе чоловічі ролі, дівчатка – жіночі. Допомагає в цьому і театралізована діяльність [3, с. 8].

Сьогодні провідні педагоги і психологи як в світі, так і в Україні, підкреслюють необхідність цілеспрямованого гендерного виховання дітей, починаючи з дошкільного віку. Зупинимося на основних поняттях, знання яких допоможе розібратися в специфіці формування гендерної вихованості у дітей дошкільного віку.

В сучасній науковій літературі існує безліч підходів до проблеми статево-диференційованого виховання дітей. Найбільш обґрунтованим і доцільним, на наш погляд, є підхід, згідно з яким поняття «гендерне виховання» і «статево-рольове виховання» розглядаються як синоніми та означають виховання дитини у відповідності з її статевою та гендерною приналежністю.

Перед розглядом підходів різних дослідників до проблеми гендерного виховання зупинимося ще на кількох основних поняттях (гендерна соціалізація, гендерні ролі, гендерна ідентичність), які допоможуть розібратися в специфіці даного процесу у дітей 5-6 років [1, с. 27].

Гендерна соціалізація – це процес, під час якого дитина ідентифікує себе з представниками відповідної статі і навчається тому, що в даній культурі є соціально прийнятним для чоловіка і жінки.

Гендерна соціалізація це – включеність дитини в певну гендерну культуру суспільства, в якому вона живе. Дитина засвоює стандарти даної культури в процесі соціальних відносин. У процесі гендерної соціалізації дитина засвоює, відповідну їй гендерну роль, а також гендерні стереотипи.

Гендерна роль – це набір очікуваних зразків поведінки (норм і еталонів) для чоловіків і жінок.

Гендерна ідентичність – це базове, фундаментальне відчуття своєї приналежності до певного гендеру, усвідомлення себе чоловіком або жінкою.

Це частина самосвідомості людини, що відображає її відчуття себе, як представника певної статі.

Особливе значення для педагога має особистий досвід кожної дитини.

На думку таких дослідників, як Є. Бабушкіна, Є. Базуєва, К. Воронова слідування прийнятим у суспільстві гендерним стереотипам обмежує розвиток особистісного потенціалу дитини, тому гендерне виховання повинно бути орієнтоване на створення умов, вільних від жорстких стереотипів маскулітності і фемінності та які сприятимуть розвитку індивідуальних особливостей дитини, незалежно від статевої приналежності.

М. Радзивілова продовжує цю думку і говорить про те, що не потрібно формувати чоловіка або жінку з заданими властивостями особистості, а потрібно *створювати умови для розвитку індивідуальності*. Важливо сприяти адекватній гендерній соціалізації. Основний акцент автор робить на *формування гнучкості статево-рольової поведінки* (виконання гендерних ролей) [5, с. 4].

Є. Каменська також підкреслює недоцільність закріплення жорстких стандартів маскулітності і фемінності, а важливим вважає вивчення побудови взаємин між дітьми різної статі, формування у дітей прагнення до взаєморозуміння і взаємодоповнення [2, с. 88].

Ю. Перлова розглядає гендерне виховання як цілеспрямоване, змістовно наповнене елементами гендерної культури, технологічно вибудоване, у якій результативно діагностується взаємодія педагога з дітьми, що сприяє своєчасній (відповідного віку), та якісній (відповідає програмним вимогам) гендерній соціалізації [4].

Для статево-рольового розвитку дітей дошкільного віку, прийняття ними власної гендерної ролі, формування якостей, властивих чоловікам і жінкам є важливим процесом, який відбувається стихійно, або здійснюється планомерно і цілеспрямовано.

Отже, проблема забезпечення гендерної соціалізації дошкільнят – одна з домінуючих у гендерному вихованні. Сучасні пріоритети у вихованні дівчаток і хлопчиків полягають не у фіксуванні жорстких стандартів маскулітності чи фемінності, а у вихованні дітей різної статі, однаково здатних до самоствердження та реалізації власних можливостей; у пошуку шляхів побудови партнерських взаємин між хлопчиками й дівчатками, вихованні у представників кожної статі людяності, ширості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності.

Висновки та пропозиції. Отже, підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що розуміння та усвідомлення педагогами основних понять щодо гендерного виховання дітей, основних підходів до гендерного виховання і гендерної вихованості дозволяє виділити головні компоненти гендерної вихованості: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційний, поведінковий та їх складові. Це дозволяє зробити певні висновки про те, що дівчаток і хлопчиків не можна виховувати однаково. Але є певні цінності, норми поведінки і заборони, які повинні засвоїти всі, незалежно від статі, і які важливі в будь-якому суспільстві: толерантність, повага до себе та інших, вміння робити вибір, вміння нести відповідальність, милосердя.

Список літератури:

1. Бабіч Л. Проблеми гендерного виховання в педагогіці А.С. Макаренка та В. Сухомлинського. *Таврійський вісник освіти*. 2005. № 3. С. 27–34.
2. Каменская В., Зверева С. К школьной жизни готов! Диагностика и критерии готовности дошкольника к школьному обучению. Санкт-Петербург : «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2004. 120 с.
3. Очкур В. Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2012. № 4. С. 2–14.
4. Перлова Ю.В. Преемственность гендерного воспитания детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста : автореф. диссертации на получения ученой степени канд. пед. наук : 13.00.02. Екатеринбург, 2014. 23 с.
5. Радзивилова М. Подготовка студентов педагогических училищ и колледжей к воспитанию дошкольников в процессе полоролевой социализации. *Детский сад от А до Я*. 2006. № 1. 21 с.

References:

1. Babich, L. (2005). Problemy hendernoho vykhovannya v pedahohitsi A. S. Makarenka ta V. Sukhomlyns'koho [Problems of physical training in gender pedagogic A. S. Makarenka the V. Suhomlinskogo]. *Tavriyskyi visnyk osvity*, no. 3, pp. 27–34.
2. Kamenskaya, V., & Zverev, S. (2004). K shkol'noy zhizni gotov! Diagnostika i kriterii gotovnosti doshkol'nika k shkol'nomu obucheniyu [To school life ready! Diagnostics and criteria of preschool readiness for school]. SPb. : CHILDHOOD PRESS.
3. Ochkur, V.V. (2012). Genderna stratehiia vykhovannya ta hendernyi pidkhd u rozvytku ditei doshkilnoho viku [Gender strategy of education and gender approach in the development of children of preschool age]. *Doshkilnyi navchalnyi zaklad*, no. 4, pp. 2–14.
4. Perloff, Y. (2014). Preyemstvennost' gendernogo vospitaniya detey starshhego doshkol'nogo i mladshhego shkol'nogo vozrasta [Continuity of gender education of children of senior preschool and primary school age]. Autoref. dissertations for the degree of Cand. ped sciences: 13.00.02. Yekaterinburg.
5. Radzivilov, M. (2006). Podgotovka studentov pedagogicheskikh uchilishch i kolledzhey k vospitaniyu doshkol'nikov v protsesse polorolevoy sotsializatsii [Preparation of students of pedagogical high schools and colleges to the education of preschool children in the process of paraliou socialization]. *Detskyi sad ot A do Ya*, no. 1, p. 21.